

УДК 368

DOI: 10.31891/2307-5740-2018-264-6(1)-142-146

НИКОЛЬЧУК Ю. М.

Хмельницький кооперативний торговельно-економічний інститут

СТРАХОВИЙ РИНОК УКРАЇНИ: СУЧАСНІ РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

У статті досліджено сучасний стан розвитку страхового ринку України, проаналізовано основні фактори впливу та проблемні питання страхового ринку на теперішній час, а також наведено основні перспективні напрямки розвитку в умовах політичної та економічної кризи та визначено вплив факторів, в умовах яких буде найближчим часом розвиватись ринок.

Ключові слова: страхування, страховий ринок, страхова компанія, страхові премії, страхові виплати.

NIKOLCHUK Yu.

Khmelnitskyi Cooperative Trade and Economic Institute

UKRAINE'S INSURANCE MARKET: CURRENT REALITIES AND DEVELOPMENT PERSPECTIVES

The article substantiates the necessity of functioning of the insurance market as one of the strategic sectors of the national economy. It is established that the main indicators of the development of the insurance market of Ukraine are positive dynamics, but its functional and institutional characteristics in general do not correspond to real needs of the national economy. It has been determined that for the successful development and improvement of the situation in the Ukrainian insurance market, coordination and co-ordination of the work of both the state and insurance companies is necessary. It is determined that at present, the effective functioning of the insurance market in Ukraine is hampered by the absence of a single state strategy for the development of the insurance services market, instability of the economic situation in the state, low level of insurance culture and financial education of participants in the insurance market, lack of liquid financial instruments for conducting an effective policy of investing funds, low level of capitalization of domestic insurers, delay in the introduction of compulsory medical, agrarian and pension the insurance with the participation of insurers, low quality of services provided by individual insurers, etc. Adaptation of the insurance market to the changes related to the modernization of financial instruments in the insurance industry and the introduction of innovative technologies in the organization of insurance activities will help improve the quality of insurance protection, stimulate the introduction of new types of insurance and insurance technologies, diversify the range of insurance services, improve the forms and methods of insurance supervision and so on.

Key words: insurance, insurance market, insurance company, insurance premiums, insurance payments.

Постановка проблеми. Страховий ринок є одним із невід'ємних елементів ринкової інфраструктури та фінансової системи будь-якої держави. Світовий досвід свідчить, що рівень розвитку економіки країни часто визначають за рівнем організації страхової справи, яка за рентабельністю у багатьох країнах світу випереджає промисловий та банківський сектори. Ефективно функціонуючий страховий ринок є важливою компонентою ринкової економіки і відіграє визначальну роль у формуванні загальноекономічної ситуації в країні, адже створює страхове середовище, здатне забезпечити страховий захист суб'єктам господарювання і фізичним особам у зв'язку із наслідками страхових подій, зменшуючи значною мірою витрати державного бюджету на відшкодування збитків, спричинених внаслідок надзвичайних ситуацій, різноманітних природних лих, а також захищає бізнес від непередбачуваних ризиків та забезпечує соціальну підтримку населення. По-друге, ринок страхування акумулює значні фонди неактивного капіталу й перетворює його у потужне джерело інвестиційних ресурсів, які активізують реальний сектор економіки і стимулюють соціально-економічне зростання країни. Відтак, наявність розвинутого страхового ринку та ефективно системи страхування створюють можливість забезпечення фінансових гарантій для різних суб'єктів господарювання, збереження соціальної стабільності у суспільстві та економічної безпеки держави в цілому.

Процес розвитку страхового ринку України супроводжується низкою таких проблем, як недосконалість державного регулювання ринку фінансових послуг, кризовий стан національної економіки, недостатній рівень впровадження інновацій страховими компаніями, недовіра з боку споживачів страхових послуг тощо. За такої ситуації страховий ринок України не може повноцінно виконувати свої економічні функції. Зазначене зумовлює необхідність пошуку шляхів прискорення розвитку національного страхового ринку, що сприятиме подоланню негативних проявів ризиків господарювання та зростанню національної економіки в цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням розвитку та функціонуванню страхового ринку присвячено праці багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених. Значний внесок у висвітлення особливостей функціонування страхового ринку України внесли вітчизняні вчені: В. Д. Базилевич, О. Д. Вовчак, О. О. Терещенко, Л. М. Горбач, О. Д. Заруба, С. С. Осадець. Проблеми функціонування та розвитку страхового ринку також висвітлено і в закордонних наукових працях Д. Д. Хемптона, Є. Ф. Бріггема, А. І. Гінзбурга, Л. Рейтмана. Однак досі лишається актуальним дослідження практичних та

теоретичних основ ефективного формування страхового ринку, вивчення нових тенденцій та перспективних напрямів розвитку.

Метою статті є оцінка сучасного стану розвитку страхового ринку, виявлення особливостей і проблемних аспектів його функціонування, а також окреслення основних пріоритетів його подальшого ефективного розвитку.

Вклад матеріалу дослідження. На сьогодні страхування є одним із стратегічних секторів національної економіки, адже окрім реалізації компенсаційної функції, здатне значною мірою сприяти розв'язанню низки макроекономічних завдань держави шляхом акумуляції заощаджень у вигляді страхових премій і перетворення їх в інвестиції.

Водночас, страховий ринок України перебуває під дією ризиків, які виступають «інгібіторами» його розвитку, основними серед яких є:

- глобальні ризики, зумовлені циклічним характером розвитку світової економічної та фінансової систем, неможливістю передбачити час та масштаб чергової кризи;

- макро- та мікроекономічні ризики, пов'язані із збереженням тенденцій до зниження темпів зростання національної економіки, рівня інвестиційної активності, високих рівня інфляції та відсотків за банківським кредитуванням, низького рівня життя населення України, недостатнього рівня розвитку внутрішньої інфраструктури;

- фінансові ризики, що включають незадовільний фінансовий стан значної частини страховиків, низький рівень якості їхніх активів, залежність інвестиційних доходів від депозитної політики банківської системи;

- ризики, до яких належать посилення цінової конкуренції та загроза банкрутства значної кількості страховиків, зростання обсягу невиконаних зобов'язань між страховиками, в т.ч. за договорами перестраховування, та у відносинах з контрагентами і партнерами (банками, інвестиційними компаніями тощо) [2].

Ринок страхових послуг є однією із складових фінансової інфраструктури, який взаємодіє з виробничою сферою, ринком капіталу, фондовим ринком і таке інше. Розглядаючи досвід країн розвинутої економіки, страхування забезпечує суб'єктам господарської діяльності страховий захист їхніх інтересів від фінансових ризиків, фізичним особам захист майнових інтересів, відповідно. Існують численні погляди на сутність страхового ринку, але в економічній літературі немає однозначного трактування щодо даного поняття (табл. 1).

Таблиця 1

Наукові підходи щодо тлумачення сутності поняття «страховий ринок»

№ з/п	Автор	Сутність підходу до трактування
1	В. Д. Базилевич	«... частина фінансового ринку, де об'єктом купівлі-продажу виступає страховий захист, формується попит і пропозиція на нього»
2	О. О. Гаманкова	«... є складовою як фінансового ринку, так і ринку фінансових послуг, оскільки страхові компанії як фінансові посередники залучають кошти страхувальників, продаючи страхові послуги»
3	О. М. Залетов	«... сукупність фінансово-економічних відносин, завдяки яким перерозподіляється частина національного доходу та сукупного суспільного продукту шляхом особливого методу утворення страхового фонду грошових ресурсів»
4	О. В. Козьменко	«... сукупність інститутів і механізмів по створенню, купівлі-продажу і споживанню страхових послуг»
5	С. С. Осадець	«... сфера економічних відносин, у процесі яких формуються попит і пропозиція на страхові послуги та здійснюється акт їх купівлі-продажу»
6	В. Й. Плиса	«... форма організації грошових відносин з формування та розподілу страхового фонду для забезпечення страхового захисту суспільства»
7	Я. П. Шумелда	«... економічні відносини в межах певної території, в процесі котрих формуються попит, пропозиція і ціна на страхові продукти, укладаються договори страхування та виконуються зобов'язання згідно з ними»

Джерело: сформовано автором на основі [1]

Без функціонування потужного ринку страхових послуг неможливе створення ефективної системи захисту майнових інтересів фізичних та юридичних осіб, забезпечення економічної безпеки держави. Крім того, страхування є важливим джерелом акумулювання коштів для подальшого їх використання задля компенсації збитків, спричинених внаслідок страхових подій, а також захищає бізнес від фінансових ризиків та забезпечує соціальну підтримку [3].

Сьогодні страховий ринок України розвивається та інтегрується у світовий ринок. Порівняно з європейськими країнами в Україні страхові послуги мають менший попит, особливо у галузі майнового та окремих видів особистого страхування, що зумовлене як низькою довірою до страховиків так і низьким рівнем обізнаності у сфері страхування.

Ринок страхових послуг є другим за рівнем капіталізації серед інших небанківських фінансових ринків. Загальна кількість страхових компаній у 2017 р. становила 296, у тому числі страхових компаній «life» – 34 компанії, страхових компаній «non-life» – 262 компанії. Кількість страхових компаній має тенденцію до зменшення – за 2017 рік порівняно з 2016 р., кількість компаній зменшилася на 27 страхових компаній (табл. 2) [7].

Таблиця 2

Кількість страхових компаній в Україні, 2015-2017 рр.

Загальна кількість страхових компаній	Роки			Відхилення, %	
	2015	2016	2017	2017/2015	2017/2016
СК «life»	368	323	296	-19,57	-8,36
СК «non-life»	50	43	34	-32,00	-20,93

Джерело: сформовано автором на основі [7]

Стан страхового ринку, рівень його інтеграції та затребуваність характеризуються обсягами страхових премій і страхових виплат. Вагомим значення у визначенні стабільності ринку набуває рівень капіталізації страховиків, тобто обсяг власних коштів і страхових резервів тощо (табл. 3).

Таблиця 3

Основні показники діяльності страхового ринку України

№ з/п	Показники	2016	2017	Відносний темп приросту 2017/2016
1	Кількість договорів страхування, укладених протягом звітного періоду, тис. одиниць			
1.1	Кількість договорів, крім договорів з обов'язкового страхування від нещасних випадків на транспорті	29 337	53 060	44,71
1.2	Кількість договорів з обов'язкового особистого страхування від нещасних випадків на транспорті	103 114	83 284	-23,81
2	Страхова діяльність, млн грн.			
2.1	Валові страхові премії	24 844,2	31 391,1	26,4
2.2	Валові страхові виплати	6 271,3	7 375,1	17,6
2.3	Чисті страхові премії	19 588,42	20 790,9	17,6
2.4	Чисті страхові виплати	6 046,3	7 157,4	18,4
3	Перестраховання, млн грн.			
3.1	Сплачено на перестраховання, у тому числі:	8 460,6	13 261,9	56,7
3.2	- перестраховикам-нерезидентам	5 255,8	10 600,1	101,7
3.3	- перестраховикам-нерезидентам	3 204,8	2 661,8	-16,9
3.4	Виплати, компенсовані перестраховиками, у тому числі:	984,6	854,5	-13,2
3.5	- перестраховиками-резидентами	225,1	217,7	-3,3
3.6	- перестраховиками-нерезидентами	759,5	636,8	-16,2
3.7	Отримані страхові премії від перестраховувальників-нерезидентів	26,6	23,7	-10,9
3.8	Виплати, компенсовані перестраховувальникам-нерезидентам	9,0	23,7	36,7
4	Страхові резерви, млн грн.			
4.1	Обсяг сформованих страхових резервів	19 477,1	21 804,8	12,0
4.2	- технічні резерви	11 980,8	13 752,9	14,8
4.3	- резерви зі страхування життя	7 496,3	8 051,9	7,4

Джерело: сформовано автором на основі [7]

У порівнянні з 2016 роком збільшився обсяг надходжень валових страхових премій на 26,4 %, обсяг чистих страхових премій – на 1 202,5 млн грн (6,1 %). Збільшення валових страхових премій відбулося майже по всім видам страхування, а саме: страхування фінансових ризиків (збільшення валових страхових платежів на 58,6 %); страхування майна (збільшення валових страхових платежів на 35,2 %); страхування від вогневих ризиків та ризиків стихійних явищ (збільшення валових страхових платежів на 57,3 %); автострахування (КАСКО, ОСЦПВ, «Зелена картка») (збільшення валових страхових платежів на 13,6 %); страхування відповідальності перед третіми особами (збільшення валових страхових платежів на 54,6 %); страхування вантажів та багажу (збільшення валових страхових платежів на 22,6 %); медичне страхування (збільшення валових страхових платежів на 20,2 %); страхування від нещасних випадків (збільшення валових страхових платежів на 51,9 %); авіаційне страхування (збільшення валових страхових платежів на 55,6 %).

Протягом досліджуваного періоду збільшилась кількість укладених договорів страхування на 3 893,2 тис. одиниць (або на 2,9 %), при цьому на 23 752,4 тис. одиниць (або на 107,4 %) зросла кількість

договорів з добровільного страхування, в тому числі збільшилась кількість укладених договорів страхування від нещасних випадків на 16 698,7 тис. одиниць, кількість укладених договорів страхування фінансових ризиків зросла на 114,8 %.

Кількість укладених договорів з обов'язкового страхування зменшилась на 19 658,7 тис. одиниць (або на 18,0 %) за рахунок зменшення кількості договорів страхування від нещасних випадків на транспорті на 19,2 %.

Зростання обсягів валових страхових виплат за 2017 рік мало місце у більшості основних системоутворюючих видах страхування. Найбільше збільшення валових страхових виплат відбулося з таких видів страхування: автострахування (збільшення валових страхових виплат на 826,9 млн грн (29,7 %)), страхування фінансових ризиків (збільшення валових страхових виплат на 611,2 млн грн (94,5 %)), медичне страхування (збільшення валових страхових виплат на 248,6 млн грн (26,2 %)). Водночас, зменшилися валові страхові виплати зі страхування кредитів на 569,4 млн грн (84,6 %) та страхування від вогневих ризиків та ризиків стихійних явищ на 12,7 млн грн (22,4 %).

Високий рівень валових та чистих страхових виплат спостерігається з медичного страхування – 55,5 % та 59,1 %, за видами добровільного особистого страхування – 38,0 % та 41,6 %, за видами недержавного обов'язкового страхування – 36,4 % та 36,7 % (з обов'язкового страхування цивільної відповідальності власників транспортних засобів – 46,2 % та 46,1 %) відповідно.

Операції вихідного перестрахування за 2017 рік у порівнянні з аналогічним періодом 2016 року збільшилися з 8 460,6 млн грн до 13 261,9 млн грн за рахунок збільшення на 5 344,3 млн грн (101,7 %) перестрахування в середині країни. При цьому, операції з перестрахування із страховиками-нерезидентами зменшилися на 543,0 млн грн (16,9 %).

Страхові резерви станом на 2017 рік зросли на 2 327,7 млн грн (12,0 %) у порівнянні з 2016 роком, при цьому технічні резерви зросли на 1 772,1 млн грн (14,8 %), а резерви зі страхування життя зросли на 555,6 млн грн (7,4 %).

У порівнянні з 2016 роком збільшилися такі показники, як загальні активи страховиків на 1 436,6 млн грн (2,6 %); активи, визначені ст. 31 Закону України «Про страхування» для представлення коштів страхових резервів – 1 048,4 млн грн (3,1 %) та обсяг сплачених статутних капіталів – 300,8 млн грн (2,4 %) [7].

Хоча більшість показників мають тенденцію до зростання, все ж функціональні й інституційні характеристики страхового ринку України в цілому не відповідають реальним потребам економіки та прагненням світових страхових ринків, що обумовлює його уповільнений розвиток у глобальному процесі формування світової фінансової системи [8].

Водночас стримують розвиток страхового ринку низка наступних проблем, які необхідно вирішити для конкурентоспроможного функціонування:

- відсутність економічної стабільності, сталого зростання виробництва, неплатоспроможність населення, дефіцит фінансових ресурсів;
- значна взаємна заборгованість, накопичення неплатежів, збитковість більшості підприємств;
- неповна і фрагментарна законодавча база, відсутність державних преференцій на страховому ринку, неефективний контроль з боку держави, прояви монополізму;
- високий рівень інфляції (понад 10 відсотків), внаслідок чого здійснення довгострокових (накопичувальних) видів страхування в національній валюті неможливе;
- слабкий розвиток фондового ринку, що не дає змогу використовувати цінні папери як категорію активів для захищеного розміщення страхових резервів;
- відсутність вторинного ринку страхових послуг, механізмів ефективною взаємодії банківського та страхового секторів економіки, низький рівень розвитку допоміжної інфраструктури страхового ринку;
- неналежний рівень інформації про стан і можливості страхового ринку, довіри населення до страхування [5].

Отже, задля подолання зазначених проблем та ефективного функціонування страхового ринку Україні варто вжити такі заходи:

- удосконалення законодавчої бази подальшого розвитку страхової діяльності (чітке регламентування організаційно-економічних питань розвитку страхування, розробка законодавчої бази і методології проведення медичного страхування);
- створення конкурентного середовища і вдосконалення організаційної структури ринку;
- врахування тенденцій і особливостей розвитку страхових ринків розвинених країн;
- сприяння розвитку страхового посередництва;
- створення умов для розвитку інфраструктури страхового ринку; створення єдиного реєстру страхових агентів, що дасть можливість мінімізувати кримінальні схеми на ринку страхування;
- забезпечення страхового ринку висококваліфікованими кадрами;
- забезпечення високого рівня страхової культури населення [5, 6].

Узагальнюючи вище зазначене, можна стверджувати, що страховий ринок України перебуває на етапі розвитку та інтеграції у світовий простір. Незважаючи на певні здобутки він характеризується недоліками, наявність яких показує перспективи розвитку і, таким чином, потенціал для України.

Висновки. Формування розвинутого страхового ринку забезпечить сприятливі умови для ринкової трансформації національної економіки та стабільного розвитку міжнародних відносин. Попри те, що кількісні показники розвитку страхового ринку України мають позитивну динаміку, його функціональні та інституційні характеристики в цілому ще не відповідають реальним потребам національної економіки. Для успішного розвитку та покращення ситуації на українському ринку страхових послуг необхідна злагодженість та скоординованість роботи як держави, так і страхових компаній. При цьому держава має забезпечити ринок стабільною нормативною базою, необтяжливим державним наглядом, а з іншого боку страхові компанії мають бути максимально сумлінними та чесними у процесі співпраці зі своїми клієнтами.

Адаптація страхового ринку до змін, пов'язаних зі зміною дизайну фінансових інструментів у страховій індустрії та впровадженням інноваційних технологій в організацію страхової діяльності, сприятиме підвищенню якості страхового захисту застрахованих осіб, стимулюванню впровадження нових видів страхування і страхових технологій, урізноманітненню спектру страхових послуг, удосконаленню форм і методів страхового нагляду тощо.

Література

1. Гаманкова О. О. Ринок страхових послуг України: теорія, методологія, практика : монографія / О. О. Гаманкова. – К. : КНЕУ, 2009. – 283 с.
2. Гринчишин Я.М. Стан та перспективи розвитку страхового ринку України / Я. М. Гринчишин, А.В. Прокоп'юк // Молодий вчений. – 2017. – № 3 (43). – С. 622–626.
3. Діба В. А. Сучасний стан та перспективи розвитку страхових компаній в Україні / В. А. Діба // Економіка та держава. – 2016. – № 11. – С. 80–83.
4. Козьменко О. В. Нові вектори розвитку страхового ринку України : монографія / О. В. Козьменко, С. М. Козьменко, Т. А. Васильєва ; керівник авт. проекту д. е. н., проф. О. В. Козьменко. – Суми : Університетська книга, 2012. – 316 с.
5. Комплексна програма розвитку фінансового сектору України до 2020 року [Електронний ресурс] : постанова Правління Національного банку України від 18 червня 2015 року № 391 (у редакції рішення Правління Національного банку України від 16 січня 2017 року № 28). – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=18563297>
6. Науменкова С. В. Напрямки розвитку страхового ринку України в контексті міжнародних інтеграційних процесів / С. В. Науменкова, В. С. Конопліна // Вісник Української академії банківської справи. – 2015. – № 2(19). – С. 15–22.
7. Офіційний сайт Національної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.nfp.gov.ua/>.
8. Рудь І. Аналіз страхового ринку України / І. Рудь // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2016. – Вип. 10. – С. 856–859.
9. Шірінян Л. Фінансова надійність і фінансова стійкість страховиків / Л. Шірінян // Актуальні проблеми економіки. – 2016. – № 9. – С. 173–178.

References

1. Hamankova O. O. Rynok strakhovykh posluh Ukrainy: teoriia, metodolohiia, praktyka : monohrafiia / O. O. Hamankova. – K. : KNEU, 2009. – 283 s.
2. Hrynchyshyn Ya.M. Stan ta perspektyvy rozvytku strakhovoho rynku Ukrainy / Ya. M. Hrynchyshyn, A.V. Prokopiuk // Molodyi vchenyi. – 2017. – № 3 (43). – S. 622–626.
3. Dyba V. A. Suchasnyi stan ta perspektyvy rozvytku strakhovykh kompanii v Ukraini / V. A. Dyba // Ekonomika ta derzhava. – 2016. – № 11. – S. 80–83.
4. Kozmenko O. V. Novi vektory rozvytku strakhovoho rynku Ukrainy : monohrafiia / O. V. Kozmenko, S. M. Kozmenko, T. A. Vasyliieva ; kerivnyk avt. proektu d. e. n., prof. O. V. Kozmenko. – Sumy : Universytetska knyha, 2012. – 316 s.
5. Kompleksna prohrama rozvytku finansovoho sektoru Ukrainy do 2020 roku [Elektronnyi resurs] : postanova Pravlinnia Natsionalnoho banku Ukrainy vid 18 chervnia 2015 roku № 391 (u redaktsii rishennia Pravlinnia Natsionalnoho banku Ukrainy vid 16 cichnia 2017 roku № 28). – Rezhym dostupu : <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=18563297>
6. Naumenkova S. V. Napriamky rozvytku strakhovoho rynku Ukrainy v konteksti mizhnarodnykh intehratsiinykh protsesiv / S. V. Naumenkova, V. S. Konoplina // Visnyk Ukrainskoi akademii bankivskoi spravy. – 2015. – № 2(19). – S. 15–22.
7. Ofitsiinyi sait Natsionalnoi komisii z rehuivannia ryнкiv finansovykh posluh Ukrainy [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <https://www.nfp.gov.ua/>.
8. Rud I. Analiz strakhovoho rynku Ukrainy / I. Rud // Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky. – 2016. – Vyp. 10. – S. 856–859.
9. Shirinian L. Finansova nadiinist i finansova stiikist strakhovykiv / L. Shirinian // Aktualni problemy ekonomiky. – 2016. – № 9. – S. 173–178.

Рецензія/Peer review : 30.10.2018   Надрукована/Printed : 03.12.2018
Прорецензовано редакційною колегією